

VERSIFICIRANE LEGENDE U ŠIBENSKOM KRAJU

Domovina je dakle, baština te, istodobno, naslijeđena situacija koja proizlazi iz te baštine, ali i ono što se odnosi na zemlju, teritorij. No još više pojam domovine uključuje vrijednosti i duhovne sadržaje koji čine kulturu određene nacije. (...) U samom pojmu domovine, sadržana je duboka veza između duhovnoga i materijalnog vida, između kulture i teritorija.

Ivan Pavao Drugi „Sjećanja i identitet“

Sažetak: Versificirane legende su važan žanr vjerske usmene lirike. U šibenskom kraju najviše je versificiranih legendi o svetom Juri, svetom Roku i svetoj Katarini Aleksandrijskoj. Te legende u radu se prvi put publiciraju. Navode se izvorno, a zapisane su od 2008. do 2012. godine u Parčiću, Drnišu, Sitnom kod Šibenika, Unešiću, Murteru, Lukaru, Škarićima u Mirlović Zagori, Bogdanovićima, Šibeniku i dr.

Legende se u radu navode sukladno liturgijskoj godini. Najprije je riječ o svetom Juri, svetom Roku, te svetoj Katarini. Radu je pridodana i legenda o prvom hrvatskom kanoniziranom svecu, Nikoli Taveliću iz Šibenika.

Versificirane legende u radu se multidisciplinarno interpretiraju. Tako se, primjerice, navode i pučki običaji koji su pratili blagdane svetoga Jure, svetoga Roka i svete Katarine. Također se navode i molitve svetom Juri i svetom Roku.

Ključne riječi: sveti Jure, sveti Rok, sveta Katarina Aleksandrijska, sveti Nikola Tavelić, versificirane legende.

Uvod

Vjersku usmenu liriku čine: molitvene pjesme, prenja, versificirane legende i preporuke. Versificirane legende su pjesme u kojima je narodni pjesnik u stihove pretočio živote ili motive iz života svetica i svetaca.

U šibenskom kraju najviše je versificiranih legendi o svetom Juri, svetom Roku i svetoj Katarini Aleksandrijskoj. Te legende u radu se prvi put publiciraju. Navode se izvorno, a zapisane su od 2008. do 2012. godine u Parčiću, Drnišu, Sitnom kod Šibenika, Unešiću, Murteru, Lukaru, Škarićima u Mirlović Zagori, Bogdanovićima, Šibeniku i dr. Legende se u radu navode sukladno liturgijskoj godini. Stoga je najprije riječ o svetom Juri, svetom Roku, te svetoj Katarini. Radu je pridodana i legenda o prvom hrvatskom kanoniziranom svecu, svetom Nikoli Taveliću iz Šibenika. Versificirane legende u radu se multidisciplinarno interpretiraju. Tako se, primjerice, navode i pučki običaji koji su pratili blagdane svetoga Jure, svetoga Roka i svete Katarine. Također se navode i molitve svetom Juri i svetom Roku.

1. Sveti Jure

Otac svetoga Juraja bio je Perzijanac, a majka iz Kapadocije u Maloj Aziji. Juraj je bio vojni časnik. Kada je perzijski vladar Dacijan (Dadijan) sazvaio savjetnike kako bi se posavjetovao koje će mjere poduzeti protiv kršćana, Juraj je podijelio sve imanje siromašnima i pred vladarskim dvorom priznao se kršćaninom. Radi toga je bio izložen raznim mučenjima. U zatvoru mu je Krist objavio da će kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati. U vrijeme njegovih mučenja mnogi su se obratili na kršćanstvo, a među njima čarobnjak Atanazije, Dioklecijanova supruga Aleksandra i njezina tri roba. Prije nego mu je odrubljena glava zamolio je Boga da perzijskoga vladara i njegove savjetnike pretvori u prah. Kada mu je molitva uslišana obećao je zaštitu onima koji budu štovali njegove relikvije.

Po zapadnim pripovijedanjima Dioklecijan je bio zapovjednik u jednoj Dioklecijanovoj jedinici. Kada je Dioklecijan tražio da potpiše dekret o proganjanju kršćana, Juraj mu se usprotivio. Uzaludno ga je Dioklecijan podmićivanjem i obećanjem časnih položaja htio odvratiti od kršćanstva. U suprotnome prijetio mu je mučeničkom smrću.

Za vrijeme njegova mučenja mnogi su se uglednici obratili na kršćanstvo, a među njima i Dioklecijanova supruga Aleksandra.¹ Dioklecijan je zapovjedio da se Juraju odrubi glava. Mučen je i pogubljen u Kapadociji (Mala Azija) 23. travnja 303. godine za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana. Pokopan je u Palestini u Lidu.

Prva spominjanja toga svetca datiraju iz konca 5. ili početka 6. stoljeća i nalaze se Gelazijevu dekretu koji se čuva u Nacionalnoj knjižnici u Beču. *Legenda*

---

1 Vidi: Stjepan Duvnjak, *Sveti Ilija i sveti Juraj – zaštitnici Bosne*, u: Zbornik o Marku Dobretiću, Općina Dobretići, urednik Marko Karamatić, Kulturni povijesni institut Bosne Srebrene Sarajevo, Sarajevo – Dobretići, 2008., str. 38.-39.

aurea (13. st.) spojila je starije motive o Jurajevu mučeništvu s njegovom pobjedom nad zmajem. Arhiđakon Teodozije (518-530) izvještava da je sveti Jure pokopan u Diospolisu i da se ondje događaju mnogobrojna čudesa. Opat Adamanus spominje dva čuda koja mu je pripovijedao galski biskup Arculf. Prvo čudo dogodilo se kada je neki poganski vojnik nasrnuo na lik sv. Juraja koji se nalazio na mramornome stupu neke kuće u Diospolisu, a vjeruje se da je za taj stup sv. Juraj bio vezan dok je mučen. Poganski vojnik bacio je koplje prema liku svetca, ali je ono prošlo kao kroz snijeg. Tome je vojniku konj odmah uginuo, a on se prstima zabio u stup i nije se mogao odvojiti. Zazvao je pravoga Boga i svetoga Juraja, te se oslobodio i obratio na kršćanstvo. Drugo čudo govori o nekome vojniku, koji se pri polasku u vojni pohod, zavjetovao svetome Juraju da ga poštedi od pogibelji te da će mu po povratku žrtvovati svoga konja koji mu je bio iznimno drag. Vojnik se neozlijeđen vratio, te je pred Jurajevim likom prinio novčanu protuvrijednost svoga konja. Međutim, nakon prinošenja dukata konj se nije mogao ni pomaknuti. Uzaludno je vojnik molio Juraja sve dok nije prinio sve dukate i konja. Tek tada se konj pokrenuo i vojnik otišao svojoj kući. Grgur iz Toursa (538-594) u svome djelu *Miraculorum liber* izvještava da su moći svetoga Juraja prenesene u Limoge i Le Mans. Glava svečeva štuje se u bazilici svetoga Juraja u Rimu. Od do sada nabrojanih 444 crkve srednjovjekovne Bosne 16 ih je bilo posvećeno svetome Juraju.²

Iznimno je štovan svetac kod mnogih naroda. Sv. Jure je bio drugi zaštitnik Bosne od 1752. godine. (U to je vrijeme prvi zaštitnik bio sveti Ilija, a zaštitnik Bosanskoga kraljevstva bio je sveti Grgur.) Bio je zaštitnikom Poljičke Republike. U naše je vrijeme zaštitnikom Visa, Senja, Lovrana; Barcelone, Genove; Engleske, Portugala, Armenije, Gruzije i td.

Od 5. stoljeća gradile su se mnogobrojne crkve i samostani posvećeni svetome Juraju. Godine 1089. na svečevu grobu u Lidu (Lidiji) podignuta je bazilika. Od tada datira i legenda o svetome Juraju koji je proboo zmaja, a pripisuje se Giacomu di Varazze. Od do sada nabrojanih 444 crkve srednjovjekovne Bosne 16 ih je bilo posvećeno svetome Juraju.³ Hrvati su mu od romanike gradili crkve: kao u Putalju kod Solina u 9. stoljeću. Sv. Juri posvećena je i crkva u Podbrežju kod Zenice za vrijeme Kulina bana (1193.).

U drniškom kraju, kao i u mnogim drugim mjestima, na *Jurovdan* prije zore, kuća se kiti cvijećem; pitalo bi se tko je najranije ustao da okiti kuću. Vjerovalo se ako se na taj dan izvalja u raži, da neće boljeti leđa cijelu godinu.⁴ Ulazna vrata od kuće i „pendžere“ kitili su se bršljanom i poljskim cvijećem uoči blagdana. Na sam

2 Isto, str. 36.-39.

3 Isto, str. 38.-39.

4 Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine. Kazao joj je Ante Pavičić rođ. 1932. u Parčiću, živi u Drnišu sa suprugom Anom Pavičić, rođ. Jukica, imaju troje djece. Rkp. FF ST, sv. 2012., D.

blagdan zavezalo bi se uže od pređe, ovčje vune, za bajam i djeca bi se ljuljala cijeli dan, imali su slobodan dan i „pirizali“ bi se (tko će dalje iz rupice izbaciti štap).⁵

U Sitnom kod Šibenika kazivač kazuje neke stihove, a sadržaj nekih stihova preporučava:

*Otac plače, suze proliva,
svoju ćerku žali, cjeliva.
„Zbogom, drago dite moje,
sad je vrime od udaje tvoje!
Moli ćerce Apolona boga,
Apolona pomoćnika tvoga,
koji bi ti u pomoći bia,
zmaja tebe izbavia!“
Svoju ćerku obukao svu
u biser i drago kamenje.
Na čelo dragi kamen staše,
koji kano žarko sunce sjaše!⁶*

Na putu do jezera djevojka sretno svetog Juru koji je upita zašto plače. Ona mu odgovara:

*„Bjež delijo glavom bez obzira,
ovdi nama nije razgovora!
Sad će izać zmaj od Prozora,
šta će sa mnom proždriti i tebe!
Bjež delijo te sahrani sebe!“*

Jure joj na to govori:

*„Muč’, ne boj se gizdava divojko!
Ja ću tvoga zmaja pogubiti
i od njega tebe izbaviti!
Hoćeš moju vjeru vjerovati
i mojim se krstom prekrstiti?“*

Nakon što je kraljeva kći prihvatila njegovu vjeru, on je svojim mačem probio zmaja i vezao ga svojim opasačom:

*Pojas daje gizdavoj divojci,
ljuta zmaja da vodi u ruci.
Zmaj više tanko i ubojito,*

---

5 Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine. Kazala joj je Dinka Pijuk, djev. Baković, rođena u Drnišu 1960. Živi u Splitu. Rkp. FF ST, sv. 2012., D.

6 Milana Skelin zapisala je u kolovozu 2009. godine u Sitnom. Kazao joj je Jakov Skelin zvan Jakov Paškić, rođen 1922. godine. Rkp. FF ST, sv. 2009., D.

*Jure više tanko glasovito.
 „Pokrsti se, kralju od Silene
 i ostavi bogove himbene!
 Poznaj kripost Boga velikoga!“*

Kada je kralj saznao da je sveti Jure pokorio zmaja i spasio njegovu kćer, odlučio je obratiti sebe i cijeli svoj narod na Božji nauk. Krenuo je velikim darovima darivati Juru, no on je to izričito odbio:

*Tvoga dara neću nikakvoga,
 nego hvali Boga velikoga,
 koji ti je u pomoći bio
 i od zmaja ćerku izbavio!
 A ja odo od grada do grada,
 iskat pomoć od stara i mlada.
 Tada Jure u Perziju dođe
 i on mnoge obrati narode.
 Obrati gospodsku kraljicu
 Aleksandru, rimsku cesaricu.⁷*

U Dalmatinskoj zagori, poslije Uskrsa i Božića, najviše su se obilježavali Dan svetoga Jure i Dan svetoga Ivana Krstitelja. Sveti Jure štuje se 23. travnja, u proljeće kad se priroda budi, a po narodnom vjerovanju bude se i zli duhovi. U župi Unešić, a i u okolnim selima u ranu zoru kitile su se kuće i pojate zelenilom – rašeljkom, bršljanom ali i cvijećem. Običaj je bio umivati se u hladnoj vodi. Kuće i polja škropile su se svetom vodom da se zaštite i da se odagnaju zle sile, a nije bilo boljeg od svetog Jure koji je pogubio strašnu neman, zmaja, aždaju. Ti običaji i obredi imaju apotropejski karakter.⁸

Dok su se škropila polja izgovarala se molitvica kako bi se zaštitilo posijani kukuruz i druge usjeve od crvi:

*Sveti Jure, poviše polja,
 izbavi nas od svaki nevolja.
 Sveti Petre i Pavle,
 sapni zmije i đavle,
 da po putu ne lizu,
 da nam blago ne grizu.⁹*

⁷ Isto.

⁸ O tome više: Marko Dragić, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.

⁹ Kristina Jurić zapisala je 2009. godine u Unešiću. Kazala joj je Ana Rajčić rođena 1931. godine u Planjanima Gornjim, zaseok Jurići. Išla je u školu samo godinu i pol „jer je imala kući puno posla i ostavili su je, kao i skoro sve žene, da čuva ovce.“ Danas živi u Unešiću, još čuva ovce i strašno je vedra duha. Rkp. FF ST, sv. 2009., D.

2. Sveti Rok

Najčešće se navodi da je sveti Rok rođen 1295. godine u drevnom gradu Montepellieru u južnoj Francuskoj u bogatoj obitelji. Postoje pretpostavke da je kraljevskoga podrijetla – aragonskoga, ili s Mallorce ili iz Mađarske. U hrvatskoj tradiciji je da su Rokovi roditelji bili otac, grof Ivan i majka, grofica Liberija. Njegovi su se preci borili za oslobođenje Svete zemlje.

Prema najstarijem Rokovu životopisu njegovi roditelji dulje su vremena bili bez poroda. Molili su i zavjetovali se i Bog im je dao sina kojemu su nadjenuli ime Roko. Na tijelu je imao mrlju u obliku križa. Stoga se smatralo da je predodređen za redovnički život. On je još prije nego je navršio 20 godina ostao bez roditelja. Roko je tada prodao sva svoja dobra, a novac podijelio siromasima te se kao siromašan hodočašnik uputio prema Rimu. Na hodočašću u Rim, Rok se zaustavio u Aquapendente gdje se dao na pomaganje okuženih bolesnika u bolnici. Božjom pomoću dogodilo se nekoliko čudesnih ozdravljenja. Daljnja postaja Rokova hodočašća bila je Cesena, a onda Rim. Ondje se zadržao oko tri godine te se na povratku u domovinu zaustavio u Riminiju, Novari i Piacenzi. U svim tim mjestima pomagao je oboljelima od kuge. U Piacenzi se Rok razbolio od kuge. Sklonio se u šumu i ondje hranio biljem, uzdajući se u Božju providnost. Neki životopisci spominju da mu je tada svaki dan dolazio pas noseći mu komad kruha. Taj prizor ovjekovječili su mnogi slikari. Talijanski patricij Gottardo Pallastrelli, naišavši na bolesnog Roka u šumi, upustio se s njim u razgovor. Patricij nije bio vjernik, ali se pod utjecajem Roka obratio, prihvatio ga, njegovao ga, dok Rok nije ozdravio. Ozdravivši Rok se vratio u svoj zavičaj. Iscrpljen od teške bolesti, bio je posve izobličen tako da ga nisu mogli prepoznati. Uhitili su ga i doveli pred suca koji je bio njegov ujak. Budući ga nije prepoznao niti povjerovao u njegovu priču sudac ga je utamničio. U zatvoru je proveo pet godina. Tada je ponovno obolio od kuge. Svećeniku, koji mu je podijelio svete sakramente, otkrio je tko je. Preminuvši 16. kolovoza 1327., odmah je proslavljen raznim čudesnim znakovima.

Nakon pet godina tamnice Roka su našli mrtva u ćeliji koja je čudom bila preplavljena nebeskim svjetlom. Pokraj njega našli su zapis: „Svi koji obole od kuge i zaištu pomoć svetoga Roka, sluge Božjega, bit će iscijeljeni.“

Sveti Rok je najvjerojatnije živio samo 32 godine, dakle do 1327. god., a neki navode da je živio od 1347. do 1379.? godine, te da je preživio pandemiju kuge od 1347. do 1353. god.

***

Mlečani su ukrali tijelo svetoga Roka i prenijeli u crkvu „San Rocco“ koju su franjevci sagradili u čast svetom Roku.¹⁰

---

10 *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko BADURINA, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 512.-513.

Kult svetoga Roka ubrzo se širio. Tako je sveti Rok preuzeo prvenstvo od tradicionalnoga zaštitnika starokršćanskog mučenika svetoga Sebastijana.¹¹ Kada je kuga početkom 17. stoljeća počela slabiti, postupno se smanjivao kult svetoga Roka. Pojavom pandemije kolere od polovice 19. stoljeća ponovno je revitaliziran kult svetoga Roka kao zaštitnika od kolere.¹²

Sveti Roko posebno je za Murterane važan svetac. Godine 1760. kuga je harala Murterom. Tada su se stanovnici zavjetovali svetom Roku i molili da ih spasi od te neizlječive bolesti. Zavjet je glasio:

*Sveti Roko, užgat ću ti sviću,
od kuge mi izbavi dičicu!
I još ću ti napraviti kuću
na Vršini, oli na Raduču.*

Cijeli je dan 16. kolovoza posvećen spomenu na ono strašno doba epidemije. Na brdu, u crkvi i uz crkvu, čitaju se štenja, pjevaju se lekcije iz kojih se može saznati da kuga nije jedina pošast koja je donosila Murteranima „naglu i nepravnu smrt“. U devetnaestom stoljeću (1836. i 1855.) cijelu je Dalmaciju obišla kolera, a 1896. i srdobolja. Sljedeće godine, 24. kolovoza 1897. Godine dočekan je kip svetoga Roka i u procesiji¹³ odnesen u kapelicu na Vršini, sada brdu Sveti Roko. Danas se na taj dan procesijom povratka kipa iz župne crkve u crkvu svetoga Roka obnavlja sjećanje na nestanak kuge u Murteru.¹⁴

11 Sveti Sebastijan (Baštijan, Boštjan) živio je u 3. st. Bio je zapovjednik posebne carske tjelesne straže. Kada su zbog vjere u Krista mučili dvojicu Sebastijanovih časnika, Sebastijan ih je hrabrio da je bolje poći u smrt nego se odreći vjere u Isusa Krista. Kada je za to doznao car Dioklecijan pozvao je Sebastijana da se vrati vjeri u rimske bogove. Sebastijan je to odbio, a Dioklecijan je zapovjedio da ga svežu za stup i usmrte strjelicama. Zapovijed je izvršena, a Sebastijan ostavljen uz stup. Međutim, majka Sebastijanova prijatelja u mučeništvu otkrila je da je Sebastijan živ. Previla mu je rane i savjetovala da pobjegne iz Rima. Sebastijan taj savjet nije prihvatio nego je odlučio javno priznati svoju vjeru. Stao je na stubište carske palače i počeo se zauzimati za one koji su osuđeni zbog vjere. Također je prekoračio cara zbog nesnošljivosti. Kada ga je Dioklecijan ugledao začuđeno je upitao: „Nisi li ti Sebastijan?“ On mu je odgovorio: „Ja sam zaista Sebastijan, koga je Bog izbavio iz tvojih ruku da uzmogom svjedočiti za vjeru u Isusa Krista i zauzimati se za njegove sluge!“ Tada je Dioklecijan zapovjedio da ga odvuku u arenu i dotuku toljagama. Da njegovi prijatelji ne bi uzeli tijelo mučenika, carevi poslušnici bacili su tijelo u odvodni kanal. Tijelo je, ipak, pronađeno i sahranjeno u katakombi do nogu svetih Petra i Pavla. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 524.

12 Ante Škrobonja, *Sveti od zdravlja, (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., 166.-167.

13 Procesija je vjerska povorka koja ide s jednoga na drugo mjesto, ili se obilazeći vraća polazno mjesto. U procesiji se uvijek nosi neka sakralna stvar ili znak. U kršćanstvu se procesije javljaju s odobrenjem kršćanstva u 4. st. kada su se u Rimu svakodnevno u drugoj crkvi sakupljali vjernici i potom kretali prema crkvi u kojoj će se održati euharistijska liturgija. U 11. i 12. st. procesije su se održavale u deambulatoriju, posebnom dijelu crkve. U srednjovjekovlju su posebno bile razvijene procesije s relikvijama kršćanskih mučenica i mučenika. U 16. st. najčešće su bile euharistijske procesije s hostijom u pokaznici. Na čelu procesije je križ, potom djeca, pa muškarci, zatim svećenici, niži po časti, iza njih viši, te najčasniji koji nose sakralni predmet. Na kraju povorke su žene. (*Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, (ur.), Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990, str. 487-488.)

14 Ivona Tolić zapisala je na Murteru 2008. godine. Kazala joj je njezina baka Ivanica Mudronja, Murter, (rod. 1928.). Rkp. FF ST, 2012. D.

Na dan Svetog Roka procesija s kipom svetoga Roka spuštala se na Zadvorje i prema župnom dvoru. U župnoj crkvi poslije obreda kip ostaje osam dana. Svaku večer tih osam dana je krunica, a nakon toga na blagdan svetog Bartola¹⁵ u procesiji su vraćali kip u zavjetnu crkvicu. Ispred kipa djevojčice su posipale cvjetne laticice. Kip svetoga Roka nosila su četiri dječaka. Isti su dječaci nosili kip na Bratulovo natrag iz župne crkve na Vršinu. Prozori cijelog mjesta bili su ukrašeni *šudarima*, cvijećem i drugim predmetima koji su se mogli upotrijebiti kao nakit. U procesiji su pjevači crkvenog zbora pjevali razne prikladne pjesme i psalme. Žene su uglavnom molile ružarij ili zlatnu krunicu. Druge molitve se nisu prakticirale.¹⁶

U Zablaću kod Šibenika blagdan svetoga Roka jednak je Božiću „i još više o Božića“. Toga dana u Zablaće dolaze hodočasnici sa svih strana. Dolaze Zlalinjani, Krapljani, Prvičani, Vodičani i drugi i drugi iz okolice. Toga dana ori se pjesma na sve strane i pleše se.¹⁷

Na Svilaju,¹⁸ na Svetoga Roka bio bi ples. Tada bi sva mladež i djeca išli na Svilaju. Tamo bi se plesalo i pjevalo. Nije se gledalo ni što nije asfaltirano, niti čija je zemlja.

Murterani svetoga Roka mole:

Zdravo Roče, naš presveti,

od poroda izvrstnoga.

S križem rođen i začet

15 Sveti Bartol (Bartolomej) bio je apostol. Prema predaji išao je na istok do Indije i širio kršćanstvo. Na povratku u Armeniji uhvatili su ga pogani. Kralj Astiag nije ga primorao da se odrekne kršćanstva pa je zapovjedio da mu živu kožu oderu i razapnu na križu. U 6. stoljeću hodočasnici su njegove relikvije prenijeli na otok Lipari. Odatle su mu relikvije raznesene u Benvenuto, zatim u Rim. Njegova lubanja prenesena je u frankfurtsku katedralu, ruka u Canterbury, dio kože u Pisu ... Njegov je blagdan 24. kolovoza. Prema srednjovjekovnoj legendi iz doline Rajne, premda je to bio neradni dan, uboga je starica bila prisiljena raditi u polju. Tada joj se prikazao izranjen čovjek kojemu su traci oderane kože padali niz krvavu leđa. Starica je uzdahnula: „O kako te sažalijevam, jadni moj čovječe.“ Svetac joj je odgovorio: „Više ja sažalijevam tebe, koja radiš na meni posvećen dan, umjesto da slaviš u crkvi.“ Starica je odmah otrčala kući donijeti melem da namaže svečeve rane. Tako je u uporabu ušao naziv *maslac svetoga Bartola*, kojim puk liječi rane, poglavito oderotina, te kod bolova i grčeva kože. Taj melem narod spravlja po posebnom receptu na blagdan sv. Bartolomeja. Osnovu melema čini svjež maslac u koji se umiješaju laticice tratinčice i cvjetovi sljeza. Topla smjesa procijedi se kroz lanenu krpu i pohrani u posebnu porculansku ili keramičku posudu. U ikonografiji prikazuje se uz nož posebnoga oblika, kao simbol oruđa kojim je usmrćen. Pokatkad se pojavljuje s ljudskom kožom prebačenom preko ruke, što simbolizira deranje njegove kože. Sveti Bartol se pojavljuje i kao konjanik na bijelome konju što simbolizira pobjedu nad đavolom, što ukazuje na istjerivanje demonskih bolesti, osobito onih koje su praćene grčenjem i sličnim psihičkim znacima.

Ante Škrobonja, *nav. dj.*, str. 44.-45.; *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, (ur.), Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., 139.

16 Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazao joj je Ratimir Skračić, Murter (rođ. 1939.). Rkp. FF ST, 2012. D.

17 Ivo Furčić, *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja, II Mjesta uz obalu*, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1984., 453.

18 Svilaja je zajednički bunar, uređen tako da se skuplja što više kišnice, a Donjaci su se njime koristili za zalijevanje povrtnjaka.

*s lijeve strane boka tvoga.
Na daleko otišavši,
kužne ti si ozdravljao
i njih rukom doticao,
zdravlje si im povraćao.
Zdrav ponovno Roče sveti,
zvan od glasa nebeskoga,
tebi moć da Bog propeti,
kugu dizati od svakoga.¹⁹*

U Murteru narod svetoga Roka smatra odvjatnikom svoje duše i tijela, a o tome se, s koljena na koljeno, prenosi legenda:

*Roko naš sveti ki križem na prsi,
rođen za kugu predobit na svijetu,
izličti sebe i neizbrojene druge,
znamenom Križa.*

*Da Bogu godi Stvoritelju svome,
žarku pokaza svetu ljubav,
kod se odreče u mladosti svojoj.
slove svjetovne.*

*Pak se radošen i srcem veselim,
dođe na službu kužnih bolesnika,
zdravlje im prošće i duše i tijela,
od Gospodina.*

*Pokorni život i svete kreposti,
njegove, Bogu bile su ugodne,
te je znomenjem samo Križa svetoga,
kužne ozdravljao.*

*Njega svi puci i narodi zemlje,
časte i mole, ufanjem vapiju,
a on milostiv svakoga pomoga,
tješi i brani.*

*Roko presveti, odvjatniče mili
i naše molbe ponizne usliši,
te nas čuvaj kuge, grijeha kleta
propasti vječne!*

*Drži daleko svojim utočišćem,
od ovoga mjesta i sve okolice,*

¹⁹ Ivona Tolić zapisala je 2008. godine na Murteru. Kazala joj je spomenuta Ivanica Mudronja. Rkp. FF ST 2012. D.

*biće preteške svokolike kužne,
nemoći hude.
Zloćama strašnim i nevjerstvom svojim,
mi smo desnicu Božju okužali,
ti ga utaži da nas ne pogubi
u grijehu našem!*
*Opet prikono mi te molimo,
slasti nam prosi nedospjetne slave,
gdje ćemo Boga na vjeke uživati,
u družbi tvojoj.*
*Ocu i Sinu i Svetom Duhu
Bogu jedinom hvala, čast i slava,
koji nam Roka poda odvjetnikom,
duše i tijela.*
*Amen!*²⁰

Pet strofa navedene pjesme govori o životu svetoga Roka. Fabula tih strofa murterske molitve odgovara životu svetoga Roka. Leit motiv legende je sveti Roko koji je rođen s križem na prsima i predodređen za pobijediti kugu. U preostalih pet strofa moli se sveca: *te nas čuvaj kuge, grijeha kleta / propasti vječne!* U legendi se iskazuje kajanje jer: *zloćama strašnim i nevjerstvom svojim, / mi smo desnicu Božju okužali, / ti ga utaži da nas ne pogubi / u grijehu našem!*

Sveti Roko je dvorio bolesnike zaražene kugom i na kraju sam obolio; isticao se dubokom vjerom i mnogi su se preko njega obratili, a nakon njegove smrti zabilježena su mnoga čudesna ozdravljenja zadobivena njegovim zagovorom. Kada se u Drnišu proširila kuga, građani su izgradili crkvu u čast svetoga Roka nadajući se njegovoj pomoći te se vjerovalo da je upravo on spasio grad od te bolesti. Na svečev blagdan hodali bi oko oltara sveca moleći za zdravlje, a u gradu bi se organizirali sajmovi, prodaja stoke, igralo bi se kolo i veselilo.²¹

Sveti Roko zaštitnik je Čitluka. Svake godine na blagdan svetoga Roka održavalo se svečano misno slavlje u Čitluku, a zatim bi se održao sajam i igralo kolo. U Lukaru kod Promine, u šibenskom kraju, na čast svetoga Roka moli se:

*O Roko, sveče prominski,
tvoj blagdan danas slavimo
i ponizno te molimo
kod Boga nas zagovaraj.
Ti si služio Isusu,*

---

²⁰ Isto.

²¹ Marina Pijuk zapisala je 6. 6. 2012. godine u Drnišu. Kazao joj je Ante Pavičić, rođ. 1932. u Parčiću, živi u Drnišu sa suprugom Anom Pavičić, djev. Jukica, imaju troje djece. Rkp. FF ST, sv. 2012., D.

liječeci bližnje od kuge,
 jer srce tvoje bilo je
 prepuno Božje ljubavi.
 Tvoj štap i tukva malena
 i školjka ti na prsima
 kazuju jasno i nama
 da smo na zemlji putnici.
 I danas nam govoriš
 kako nam valja živjeti
 ljubeći Boga i bližnjeg,
 nebeska dobra postići.
 Pomozi, sveče, i nama
 ljubiti Boga nadasve
 i duše čuvati
 od grijeha i kuge najveće.²²

Među prominskim molitvama je i molitva:

Sveti Roko, priblašeni, porođeni,
 na prsim ti s live slike,
 noseć križe i prilike,
 ližeć kužne, putujući,
 grdnih rana dotičući.
 Bog ti hoti milost dati
 i od kuge ozdravljati.²³

3. Sveta Katarina Aleksandrijska

Sveta Katarina Aleksandrijska je jedna od četrnaest Božjih pomoćnika. Štuje se kao svetica i mučenica u zapadnoj i istočnoj Crkvi. Štuju je i anglikanci i luterani. Poznata je i kao Katarina Sinajska. Njezin život isprepleten je činjenicama i legendama. Sveta Katarina (grč. Aikaterina - ona koja je čista) Aleksandrijska potječe iz egipatske plemićke obitelji koja je kraljevskoga podrijetla. (Po nekima bila je kći ciparskoga kralja koji je mlad umro.) Pretpostavlja se da je rođena 282. godine. Djetinjstvo je provela usamljena u Aleksandriji, čitajući knjige. Prema legendi Katarina je prije krštenja u snu vidjela Djevicu Mariju kako u naručju drži dijete Isusa. Djeвица je zamolila Isusa da uzme Katarinu za svoju službenicu, ali

22 Antonela Tošić zapisala je 2012. godine. Kazala joj je Ana Čupić, djev. Tošić, rođ. 1954. godine u selu Lukar; a sada živi u Drnišu. Rkp. FF ST, sv. 2012., Z.

23 Antonela Tošić zapisala je 2012. godine. Kazala joj je Zora Tošić, djev. Tošić, rođena 1928. godine u Lukaru. Rkp. FF ST, sv. 2012., Z.

je dijete okrenulo glavu rekavši da ona nije dosta lijepa. Katarina je, međutim, na daleko bila poznata po svojoj ljepoti i učenosti. Kad se probudila pitala se kako bi se svidjela malome Isusu i do krštenja se nije smirila. Nakon krštenja Krist joj se ponovno pokazao u snu, stavio joj prsten na ruku i uzeo je za svoju nebesku zaručnicu. Kad se Katarina probudila vidjela je prsten na svojoj ruci i nosila ga je do kraja života.

U to je vrijeme car Maksimin II. Daia na vlasti je naslijedio rođaka Galerija, te je vlast dijelio s Konstantinom Velikom²⁴ i Licinijem. Izabrao je Aleksandriju za glavni grad svoga dijela carstva. Odlučio je iskorijeniti sve kršćane. U tom gradu živjela je ljepotica Katarina, naučena sa svih sedam lijepih i plemenitih umjetnosti.²⁵ Katarina je odlučila posjetiti cara i odvratiti ga od njegove odluke. Ljepotica Katarina govorila je cesaru kako on čudom razgleda hramove koji su ljudskim umijećem sazidani, a pred licem vjetra mogu biti prah. Nadalje je govorila da se treba čuditi ljepoti nebeskoj od sunca, mjeseca, zvijezda i njihovoj službi i kako od početka svijeta dan i noć teku ka zapadu i vraćaju se ka istoku, nikada se ne umorivši i ne skončavši. Katarina je nastavila govoriti caru kad to bude prosudio i procijenio istinu Gospodina kojemu takmaca nema, „njega štuj, njemu se klanjaj, njega slavi i zapovij sam sebi i svim podložnikom svojim (...)“²⁶. On je Bog, vladar vladajućih, koji je poslao sina svoga, Gospodina našega Isukrsta koji bi začet od Duha sveta, rođen od Marije djevice, mukom križa i krvlju svojom sav svijet prosvijetlio i sve koji u njega vjeruju u nebeska kraljevstva doveo.²⁶

Iznenadjeni car pozvao je pedesetoricu najučenijih mudraca da se suoče s Katarinom i pobiju kršćansku vjeru, tvrdeći kako Krist ne može biti Bog jer je umro na križu. Međutim, Katarina je izvrsnim govorničkim umijećem, te dobrim poznavanjem filozofije i teologije, na svoju stranu pridobila mudrace koji su pri-

24 Konstantin Veliki (Niš, 28. veljače 272. – Izmit (Turska), 22. svibnja 337.), sin Konstancija I. Klora i Helene (Jelene, Jerine) koja je živjela povučeno dok Konstantin nije došao na vlast nakon odstupanja s vlasti cara Dioklecijana. Na zapadu su ga izabrale britanske legije. S Maksencijem se sukobio kod Milivijskoga mosta 312. godine. Po jednoj legendi na nebu je ugledao znak križa ispod kojega je pisalo „In hoc signo vinces“ (U ovom ćeš znaku pobijediti). Tu je poruku prihvatio svojim geslom i postao kršćaninom. Prema drugoj legendi, dok je car Konstantin bolestan od gube ležao u postelji ukazali su mu se sveti Petar i sveti Pavao i rekli da sebi pozove Silvestra. Car je na slici koju mu je pokazao Silvestar prepoznao svece koji su mu se javili, te je odlučio prihvatiti Silvestrovu njegu. Silvestar ga je odveo do nekoga ribnjaka i krstio ga, a car je odmah ozdravio. Milanski edikt objavio je 313. godine, a time je kršćanstvo postalo slobodna vjera. Nakon toga Kršćanskoj Crkvi je podijelio mnoge darove, od kojih je njegova majka gradila mnogobrojne crkve, među kojima je i Bazilika rođenja Isusova u Betlehemu za koju se vjeruje da je izgrađena na mjestu Isusovoga rođenja. Konstantinov edikt objavio je 7. ožujka 321. god., a njime je uveo nedjelju kao građansku instituciju i zapovjedio njezino svetkovanje. Pripovijeda se i da je Silvestar krstio Konstantina potkraj njegova života. Konstantina je mučila savjest zbog mnogih okrutnosti koje je za života učinio, pa je zamolio Silvestra da ga krsti i tako se očisti od gube svojih grijeha. Ukinuo je gladijatorske igre. Proglasio je Novi Rim, koji je kasnije po njemu prozvan Konstantinopol.

25 *Život sv. Katarine*, u: Hrvatska književnost srednjega vijeka, priredio Vjekoslav Štefanić i suradnici Biserka Grabar, Anica Nazor i Marija Pantelić, PSHK, knj. 1., Zagreb, 1969., str. 275.

26 Isto, str. 276.

grlili kršćanstvo. Car ih je dao svakojako mučiti, ali se nisu pokolebali. Car je naredio da se mudraci pobiju, a Katarina utamniči.

Uzalud je car glađu i bičevima s olovnim kuglama pokušavao na pokornost prisiliti Katarinu. Anđeli su joj donosili hranu. U to se vrijeme careva žena s pratnjom obratila na kršćanstvo. Car je tada mučio i caricu. Rasrđeni car je tada donio smrtnu presudu za sve kršćane osim Katarine. Zanesen njezinom ljepotom ponudio joj je brak, ali je ona to s gnušanjem odbila. Očajnički je naredio da je svežu između četiri kotača optočena oštricama, te da je tako iskidaju na komade. Međutim, dok se presuda izvršavala snažan je plamen s neba uništio kotače, pobio krvnike i vojnike koji su ih pratili, a Katarina je ostala neozlijeđena. Tada se dvije stotina vojnika obratilo na kršćanstvo.

Raspamećeni car je zapovjedio da se svih dvije stotine vojnika pobije. Car je i caricu dao pogubiti. Po nekima javno ju je ponizio na stratištu odsijecanjem dojki,²⁷ a po drugima i carici je odrubljena glava.

Po carevoj zapovjedi, Katarinu su oko 307. godine odveli izvan grada te joj odrubili glavu. Tada je, prema legendi, iz njezinoga tijela, umjesto krvi poteklo mlijeko, a anđeli su tijelo svete Katarine prenijeli na Sinaj i ondje ga na skrovitom mjestu sahranili. U blizini toga mjesta podignuta je znamenita bazilika svete Katarine koja i danas ondje postoji. Svetičini zemni ostatci preneseni su u tamošnju pripadajuću crkvu. Prije mučeničke smrti, Katarina je uputila molitve Bogu da svima, koji se budu sjećali njezina mučeništva, podijeli dovoljno kruha, vina, zdravlja i poštedi ih od prirodnih nepogoda, bolesti, te posebice od nenadane smrti u porodu ili zbog pobačaja.

Katolička Crkva spomendan svete Katarine slavi 25. studenoga. Pravoslavna Crkva svetu Katarinu slavi 24. studenoga (7. prosinca po gregorijanskom kalendaru). U kršćanskoj ikonografiji sveta Katarina se prikazuje s kotačem na kojem su bodeži. Kruna na glavi predstavlja kraljevsko podrijetlo svete Katarine, palma simbolizira pobjedu, a knjiga je znak njezine učenosti. Pokatkad se prikazuje i s mačem kao simbolom njezinoga mučeništva. Mnoge slike prikazuju zaruke svete Katarine i Krista. U nekim je slikama sveta Katarina s knjigom koja predstavlja njezinu učenost.²⁸

Odlučnost, ljepota, razboritost, učenost, hrabrost, molitva Svevišnjemu uoči smaknuća, mučenička smrt snažno nadahnjuju razna zanimanja, bolesnike i ljude u raznim prilikama. Stoga je sveta Katarina zaštitnica: filozofa, teologa, prosvjetnih djelatnika, studenata, izdavača knjiga, viših škola i knjižnica.²⁹

27 Ante Škrobonja, *Sveti od zdravlja, (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., str. 113.

28 *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića, priredio Anđelko Badurina*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990., str. 324-325.

29 Ante Škrobonja, *nav. dj.*, str. 114.

Svetoj Katarini kršćani molitve upućuju: za zdravlje usta i jezika, za lak porod; te joj se molitvama utječu moleći pomoć i zaštitu od nesretnih slučajeva i pobačaja. U kršćanskoj je tradiciji sveta Katarina i zaštitnica djevojaka i žena. Za vrijeme turske okupacije, od Svete Kate pa do korizme, svatovi su se obavljali samo na blagdan svete Kate. Razlozi tomu bili su u *Pravu prve bračne noći* („Ius primae noctis“)³⁰ po kojem je Turčin morao spavati s mladom prvu večer. Pravo prve bračne noći vrijedilo je za nevjeste kmetova, ili slugu, jer su one bile kršćanke (vlahinje), a muslimani nisu bili kmetovi. Na dan udaje kršćansku mladu bi posjetio begov ili agin predstavnik, obično u počasnoj pratnji jednog odjeljenja vojnika. Predstavnik bi zatim odveo mladu do begove (agine) kuće gdje bi prove-la dan i noć a zatim bi je otpratio nazad njenoj kući u jutro na dan vjenčanja. Za vrijeme boravka kod bega ili age kršćanska djevojka bi bila odjevena u tradicionalnu tursku odjeću. Bile bi odjevene u dimije skrojene od tankog, često zlatom prošaranog tkanja koje ističe ženstvenost. Kosa im je bila prekrivena maramom.

Za vrijeme turske vladavine zbog „Prava prve bračne noći“ djeca koja su se rađala iz toga „prava“ bacana su u jamu. Ona djevojka koja bi nastradala od age morala bi se rastaviti od mladoženje dvadeset jedan dan, išla je kući, otac i mater su je čuvali dvadeset jedan dan se smatralo ako je dijete došlo s Turčinom završilo bi u jami, a ako ne bude djeteta, vraćala bi se mužu.³¹ Međutim, neke su djevojke tako ostajale trudne te su tu djecu rađale u braku sa svojim mužem. Neki su mi kazivači navodili takve primjere. Golem je broj kazivača koji i danas pripovijedaju o tome gnjusnom „pravu“.

Zbog takvih zločina mladići su odlučili,³² ženiti se na blagdan svete Kate. Znalo se za jedan dan vjenčati po šezdeset parova. Taj običaj održao se sve do Drugog svjetskog rata, a u nekim mjestima do šezdesetih godina dvadesetoga stoljeća.³³

Fabula versificirane legende u Škarićima, u Mirlović zagori, najvećim dijelom odgovara životu i mučeništvu svete Katarine:

*Sveta Kate vlasti i oblasti,
pošalji nam svete masti,*

---

30 To je pravo široko prakticirano u Europi, a posebno u zemljama Otomanskog carstva: Grčka, Bugarska, Makedonija, Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska. Zaplet u operi *Le Nozze di Figaro* (Figarova ženidba) od Wolfganga Amadeusa Mozarta, je zasnovan na pravu prve bračne noći. Figaro i Susanna se spremaju za vjenčanje ali grof Almaviva gospodar dvorca kraj Seville u Španjolskoj želi iskoristiti svoje pravo i provesti jednu noć sa Sussann prije Figaroa. To pravo prestalo je u Rusiji u 19. stoljeću. U Americi je to pravo (neslužbeno) postojalo sve do građanskog rata, u vezi sa robovlasništvom u južnim državama u Americi.

31 Kristina Zovko zapisala je 2008. god. u Iličima, a kazao joj je Marinko Bošnjak (rođ. 1958. g. u Grabovoj Dragi). Rkp. FF MO, sv. 2008., D.

32 U nekim krajevima pripovijeda se da su se tome dosjetili svećenici.

33 Zapisao sam 1995. godine u Kraljevoj Sutjesci. Kazivači su mi rekli kako se taj običaj zadržao sve do 1963.-65. godine. Ivan Aljinović kazao mi je kako su 1941. godine u jednom danu vjenčana 53 para. Iste sam predaje slušao i u drugim krajevima u BiH. Tako mi je moja pokojna majka Cvita Dragić (1922.-1991.) kazala kako je 1940. godine, kada se ona vjenčala, u Rami bilo šesnaest vjenčanja.

*da se masti namažemo,
da se grija pokajemo.*

*Umri Kati otac kralj,
osta Kata sirotica,
svih kršćana pomoćnica.
Kad to začu Šećer kruna,
pa on ide toj kraljici,
svitloj zvizdi toj danici.*

*Majka Katu dozivala:
„Kćeri moja, Kate sveta,
tebe gleda srića tvoja,
srića tvoja Šećer kruna.“*

*Ljuto Kata odgovara:
„Biž' od mene, majko stara,
ja se neću udavati,
niti u grij upadati.*

*Kad to začu Šećer kruna,
pa on slugam naređuje.
Brzo sluge poletiše,
u tavnicu nju metnuše.*

*Neka tavni dvanaest dana,
sve tamneći, ne jedući.
Brzo sluge poletiše,
u tamnicu nju metnuše.*

*Tamni Kata dvanaest dana,
ne idući, ne pijući.
Šećer kruna naređuje:
„Od tamnice vrata otvorite,
iz tamnice kosti izbacite!“*

*Od tamnice vrata otvoriše,
sva tamnica sjaje ko danica.
Sidi Kata kano sunce,
na krunicu Boga moli,
a kod Kate križ, vode i soli.*

*Tada sluge poletiše,
Šećer kruni kazivaše.
Šećer kruna govoraše:
„Brzo sluge poletite,
iz tamnice ju izbacite,
na kola je vi bacite,
na britvam je raznesite!“*

*Brzo sluge poletiše,
na kola je postaviše,
na britvam je raznesoše.*

*Isus Kati govorio:
„Trpi Kate, muku za me,
trpio sam i ja za te.“
Bog po sve vikova. Amen.³⁴*

Cara Maksimina II. Daiu u navedenoj legendi narodni pjevač naziva Šećer krunom. Stihovi *Brzo sluge poletiše, / na kola je postaviše, / na britvam je raznesoše* ne odgovara stvarnosti. Zadnji katren sadrži ohrabrujuće Isusove riječi upućene svetici.

U Bogdanovićima se usmenom komunikacijom sačuvala dijaloška versificirana legenda. Već drugi stih govori kako je Kata ostala sirotica. Kad je za njenu ljepotu čuo car Maksimin II. Daia, kojega narodni pjevač naziva Sesar kraljem, došao je do Katine majke i pitao je za Katu. Uslijedio je odgovor majke da je Kata otišla slušati misu:

*Uz koščicu, niz koščicu,
osta Kata sirotica,
svoje majke jedinica,
začu kralja Sesara.
Kad je Sesar dolazija,
nije Katu nalazija,
pita majku: „Di je Kata?“
„Otišla je, sluša misu!“
Sesarove kule,
u Davidove dvore.
Kad je Kata dolazila
majka joj je kazivala:
„Kate moja, dite moje,*

---

³⁴ Franka Periša zapisala je 2012. godine. Kazala joj je Cvita Bulat (rođena Škaro), rođena 1949. u Škarićima, Mirlović zagora. Rkp. FF ST, sv. 2012., S.

*doša te Sesar priprositi,
 za banicu, za kraljicu,
 za gospoju, ljubav svoju. “
 Ona majci ove riči reče:
 „Majko moja,
 jesan li ti davno rekla,
 kad san pamet moju stekla,
 da san mlada golubica,
 Isusova zaručnica!
 Da me Isus zaručija
 i Marija prsten dala,
 ni od srebra ni od zlata,
 neg' od čiste krvi ispod vrata!“
 Kad je Sesar dolazija
 i Katu je nalazija:
 „Kate moja, dite moje,
 doša san te priprositi,
 za banicu, za kraljicu,
 za gospoju, ljubav svoju. “
 Ona njemu ove riči reče:
 „Jesan li van davno rekla,
 kad san pamet moju stekla,
 da san mlada golubica,
 Isusova zaručnica!“
 „Poletite, sluge moje!
 Zatvorite Katu
 i Katine koščice.
 Kad ih kiša opere,
 da ih sunce ne ugrije. “
 Kad oni u tamnicu,
 sva se tamnica sjaje.
 Ona sidi ki divica,
 drži bilu knjigu u ruci.
 Iz nje slatko Boga moli,
 prid njon zlatni stol,
 na njemu Gospodin Bog,
 Amen!³⁵*

35 Nikola Torlak zapisao je 2011. godine. Kazala mu je njegova baka Zorka Torlak, djev. Perica, rođena je u selu Bogdanovići 27. srpnja 1924. godine. Zadnjih više od šezdeset godina živi u Splitu. Zorka se svoje majke, koja je rodila tri sina i nju, ne sjeća jer je ona umrla pri porodu jednog od njenih sinova, kada je Zorki bilo tek tri godine života. Zorka je rodila petoricu sinova i jednu kćer. Rkp. FF ST, sv. 2011., S.

U toj su pjesmi dijalozi kralja i Katine majke; Katine majke i Kate; kralja i Kate; te kraljeve zapovjedi slugama da utamniče Katu. Zadnjih pet stihova kazuje o čudu koje se dogodilo s Katom u tamnici.

4. Sveti Nikola Tavelić

Smatra se da je šibenska plemićka obitelj Tavelići vjerojatno bila u rodu s poznatim bibrirskim plemićima, knezovima Šubićima. Iz ove obitelji proizašli su mnogi znameniti ljudi, a izumrla je za vrijeme kuge 1649. godine. Potomak te obitelji je i fra Nikola, znan i kao fra Nikola iz Šibenika.

Kao mladić pristupio u red franjevacu, a s dvadeset pet godina postao svećenikom. Položivši zavjete, živio je neko vrijeme u samostanu u Bribiru, a s trideset godina došao je za misionara u Bosnu. S fra Nikolom je u Bosnu došao i fra Deodat iz Ruticinija (Rodeza). U Bosni je fra Nikola bio dvanaest godina, krivovjerce je obraćao na katoličku vjeru. Obratio je i mnoge pravoslavce³⁶, jer je poznavao mentalitet i jezik naroda u Bosni i Humu. Iz Bosne se fra Nikola morao povući uslijed crkvenoga razdora i pogoršanih političkih prilika. Zajedno s fra Deodatom otišao je 1387. godine u Svetu Zemlju. Bili su smješteni u Sionski samostan, gdje su se povezali s još dvojicom braće - fra Petrom iz Narbone i fra Stjepanom iz Turelija. Oni su se zanosili idejom mučeničkog svjedočanstva za svoju vjeru. Dokument koji je napisao gvardijan fra Gerald Calveti govori o njima kao o ljudima "posebno ukrašenim krepostima" jer su bili "vrlo odani Bogu, poslušni starješinama, uzor puku, vrlo strogi u životu, prokušani i savršeni u svakoj kreposti".

Nakon ozbiljne pripreve, njih četvorica započeli su svoje misionarsko djelovanje među Saracenicima. Prvotna ideja je bila da svojim uzornim životom privuku pozornost arapskog stanovništva. To im se učinilo presporo, pa su odlučili pokušati preobratiti kadiju. Za vrijeme Kurban-bajrama 1391. godine, Nikola i njegova braća iskoristila su prisutnost velikog broja Arapa da im se obrate. Budući nisu bili dobro poznavali arapski jezik, svoj govor napisali su latinicom i uputili se prema Omarovoj džamiji kako bi ondje našli kadiju. Kada ga nisu pronašli, zaputili su se prema njegovoj kući. Tada su svima prisutnima pročitali svoj govor kojim su Arape pokušali uvjeriti da njihova vjera ne vodi spasu duše, jer samo krštena duša može poći tim putem. To je razljutilo prisutne muslimane pa su zatražili bičevanje svećenika, a kadija im je ponudio spasenje od pogubljenja pod uvjetom da povuku rečeno. Fra Nikola i njegova trojica subraće svećenika nakon toga su podvrgnuti mučenju. Tri dana su bili u tamnici, moleći se, tješeći i vjerujući u ispravnost svoje žrtve.

Nakon toga je došao i emir, koji im je u ponovljenom sudskom procesu još jednom omogućio da povuku svoje riječi. Fra Nikola i subraća još jednom su od-

---

36 *Znameniti i zaslužni Hrvati 925.-1925.*, Hrvatski štamparski zavod d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1925., str. 261.

bili, a emir je dopustio izvršenje već izrečene smrtne kazne. Mačevima i noževima su raskomadali tijela svećenika. Nakon toga su pokušali zapaliti njihove posmrtno ostatke, ali nisu uspjeli. Triput su muslimani palili sve veći oganja, ali ostaci nisu gorjeli. Kako bi prikriji zločin zemne ostatke fra Nikole i svećenika zakopali su na skrovito mjesto. Zemni ostaci mučenika nikada nisu pronađeni. Svjedočanstvo o smrti tih franjevac, gvardijan Sionskog samostana razasla je po franjevačkim samostanima, a jedan od njih stigao je i u Šibenik, gdje se i danas čuva.

Proglašenje svetim Nikole Tavelića trebalo je biti o proslavi tisuću tri stote obljetnice veze Hrvata sa Svetom Stolicom, 1941. godine, ali su ratne prilike spriječile tu svečanost. Tek je 21. lipnja 1970. papa Pavao VI. proglasio Nikolu Tavelića i njegovu subraću svetima. Fra Nikola Tavelić je prvi kanonizirani Hrvat svetac.

O fra Nikoli Taveliću u Šibeniku se pripovijeda:

U crkvi svetog Frane nalazi se nacionalno svetište našeg Nikole Tavelića, a u njemu san u svoje vrime ja iša u zabavište, i bilo mi je puno lipo.

Danas, 14. jedanaestoga, spomen-dan je našeg Nikole Tavelića, prvog hrvatskog i jedinog šibenskog sveca, po kojemu se i gori, na nebesiman, zna za Šibenik. Da nije bilo kuge iz 1649-e, i danas bi, kažu, Tavelići držali barenko komadić vlasti u Šibeniku, i ne bi dali na se, ni fureštima, ni ripašima. Tavelići su, ka pleme bili hrvatska plemićka famija iz Šibenika. Famija je podupirala Mlečane, da prizmu Šibenik. Ništa se ne zna za sudbinu famije poslin velike kuge iz 1649-e, ali se prezime Tavelić spominje u Šibeniku do druge polovine 18. stolića. Pari se da je već u prvin desetlićima 16. stolića, dobar dija te famije oša u Trogir; Katarina, čer šibenskog i trogirskog plemića Franje, udala se 1540. za Jakova iz obiteji Celio Cega. Ta famija Celio Tavileo izumrla je u prvoj polovini 17. stolića.

A Nikola, ka svetac, bija je kršćanski. U franjevce je oša u svojoj 25-oj, pa je za početak sta u samostanu u Bribiru, di su teke daje stolovali Šubići. Bija je misijonar u Bosni, dobrih 12 godina, za kojih je bogumile učija katoličanstvu. A onda je odredija da iđe pravo u Palestinu i nabaška u Jeruzalem, pa je u zadnju još njih trojicon, koji su bili ka i on, iša u Omarovu džamiju u Jeruzalemu, pripovidati njihovim svećenicima, da se priobratu, na šta mu je kadija najprvo zapritija smrću, a kad Nikolu ni to nije odvratilo, onda ga je i osudija na smrt, pa je pušta da njega i onu trojicu šta su bili šnjin napadnu muslimani, koji su ih tri dana mučili, da bi ih poslin bisna raja sasikla mačevima.

Papa Pavao VI. ga je proglasija svecon 21. šestoga 1970. Našen su Nikoli u slavu dignute crkve i oltari na više mista u Hrvatskoj. Kad je proglašen svecon, u Šibeniku je bila velika fešta, kakvu Šibenik nije upantija u većen dilu svoje patničke povisti.³⁷

37 Marita Tabula zapisala je 2010. godine u Šibeniku. Kazao joj je Ivo Jakovljevića.

Zaključak

Vjerska usmena lirika Hrvata svjedoči o dubokoj religioznosti hrvatskoga katoličkog puka koji je svoju vjeru i običaje sačuvao kroz stoljeća i pod tuđinskom i pod nenarodnom vlašću. Važan žanr vjerske usmene lirike jesu versificirane legende. Komparativnom metodom navedenih legendi s hagiografijama može se zaključiti da je fabula šibenskih legendi u suglasju s hagiografijama i legendama drugih kršćanskih naroda.

Na blagdan svetoga Jure, primjerice u drniškom kraju, kao i u mnogim drugim mjestima, prije zore, kuća se kiti cvijećem. Vjerovalo se ako se na taj dan izvalja u raži, da neće boljeti leđa cijelu godinu. Ulazna vrata od kuće i prozori kitili su se bršljanom i poljskim cvijećem uoči blagdana. Na sam blagdan zavezalo bi se uže od pređe, ovčje vune, za bajam i djeca bi se ljuljala cijeli dan, i „pirizali“ bi se (tko će dalje iz rupice izbaciti štap).

Sveti Roko posebno je za Murterane važan svetac. Godine 1760. kuga je harala Murterom. Tada su se stanovnici zavjetovali svetom Roku i molili da ih spasi od te neizlječive bolesti. Murterani svetoga Roka smatraju odvjjetnikom duše i tijela. U Zablacu blagdan svetoga Roka jednak je Božiću. Kada se u Drnišu proširila kuga, građani su izgradili crkvu u čast svetoga Roka nadajući se njegovoj pomoći te se vjeruje da je upravo on spasio grad od te bolesti. Na svečev blagdan hodali bi oko oltara sveca moleći za zdravlje, a u gradu bi se organizirali sajmovi, prodaja stoke, igralo bi se kolo i veselilo. Velika su veselja na blagdan svetoga Roka i u Promini i Svilaju. Blagdane svetoga Jure i svetoga Roka prate molitva, zavjeti, procesija.

Šibenske versificirane legende o svetoj Katarini iznimne su estetske vrijednosti. Njihov sadržaj u suglasju je s životom svete.

Šibenska plemićka obitelj Tavelići vjerojatno je bila u rodu s poznatim bribirskim plemićima, knezovima Šubićima. Iz ove obitelji proizašli su mnogi znameniti ljudi, a izumrla je za vrijeme kuge 1649. godine. Potomak te obitelji je i fra Nikola, znan i kao fra Nikola iz Šibenika. Fra Nikola Tavelić je bio misionar u Bosni. Mučeničkom smrću 1391. godine u Svetoj zemlji posvjedočio je vjeru u Isusa Krista. O njima Šibenčani pripovijedaju legende koje u cijelosti odgovaraju životu svetoga Nikole Tavelića.

Literatura

1. Dragić, Marko, *Sveta Katarina Aleksandrijska u katoličkoj tradicijskoj baštini Hrvata*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 7, Mostar, 2011., str. 260-287.
2. Dragić, Marko, *Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Croatica et Slavica Iadertina br. 3, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2007., 369-390.
3. Duvnjak, Stjepan, *Sveti Ilija i sveti Juraj – zaštitnici Bosne*, u: Zbornik o Marku Dobretiću, Općina Dobretići, urednik Marko Karamatić, Kulturni povijesni institut Bosne Srebrene Sarajevo, Sarajevo – Dobretići, 2008.
4. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva i Uvod u ikonologiju Radovana Ivančevića*, priredio Anđelko Badurina, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1990.
5. Furčić, Ivo, *Narodno stvaralaštvo šibenskoga područja, II Mjesta uz obalu*, Muzej grada Šibenika, Šibenik, 1984.
6. Škrobonja, Ante, *Sveti od zdravlja, (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
7. *Znameniti i zaslužni Hrvati 925.-1925.*, Hrvatski štamparski zavod d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1925.
8. *Život sv. Katarine*, u: Hrvatska književnost srednjega vijeka, priredio Vjekoslav Štefanić i suradnici Biserka Grabar, Anica Nazor i Marija Pantelić, PSHK, knj. 1., Zagreb, 1969.

Izvori

Rkp. FF Split (Rukopisne zbirke Katedre za Hrvatsku usmenu književnost, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu). Te su rukopisne zbirke nastale kao rezultat vlastitoga terenskog rada i izvornih terenskih zapisa studenata kojima sam bio mentorom pri izradi seminarskih, završnih i diplomskih radova iz *Hrvatske usmene književnosti i Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu* (Oznaka D – znači diplomski rad, Z – znači završni rad, S – označava seminarski rad. Rukopisne zbirke nalaze se kod mene).

LEGGENDE VERSIFICATE NELLA ZONA DI SEBENICO

Riassunto: Le leggende versificate sono un genere importante della poesia religiosa orale. Nella zona di Sebenico ci sono molte leggende di San Giorgio, San Rocco e Santa Caterina d'Alessandria. Queste leggende si pubblicano per la prima volta. Sono originali, e sono scritte dal 2008. a 2012. a Parčić, Drniš, Sitno vicino a Sebenico, Unešić, Murter, Lukar, Škarići a Mirlović Zagora, Bogdanovići, Sebenico ecc. Le leggende nel documento sono citate secondo l'anno liturgico. In primo luogo, si tratta di San Giorgio, San Rocco e Santa Caterina. Nel lavoro s'aggiunge la leggenda del primo santo croato canonizzato, Nikola Tavelić da Sebenico. Le leggende versificate nel lavoro sono interpretate in modo multidisciplinare. Così, ad esempio, sono citate le tradizioni popolari che hanno accompagnato la festa di San Giorgio, San Rocco e Santa Caterina. Inoltre, sono fornite le preghiere al San Giorgio e San Rocco.

Parole chiave: San Giorgio, San Rocco, Santa Caterina d'Alessandria, San Nikola Tavelić, leggende versificate

VERSIFIED LEGENDS IN THE ŠIBENIK REGION

Summary: Versified legends are an important genre of religious oral poetry. In the Šibenik region, the most versified legends are about Saint George, Saint Roch and Saint Catherine of Alexandria. These legends are published in the paper for the first time. They are cited in their original form, and were written down from 2008 to 2012 in Parčić, Drniš, Sitno near Šibenik, Unešić, Murter, Lukar, Škarići in Mirlović Zagora, Bogdanovići, Šibenik and others. The legends are cited in the paper according to the liturgical year. First of all, we are talking about Saint George, Saint Roch and Saint Catherine. The work also includes a legend about the first Croatian canonized saint, Nikola Tavelić from Šibenik. The versified legends in the paper are interpreted in a multidisciplinary way. For example, the folk customs that accompanied the feasts of Saint George, Saint Roch and Saint Catherine are cited. Prayers to Saint George and Saint Roch are also cited.

Keywords: Saint George, Saint Roch, Saint Catherine of Alexandria, Saint Nikola Tavelić, versified legends.